

Rösten från Hagfors som erövrade jazzen

Berättelse

Ett barn som lyssnade

Monica Zetterlund föddes 1937 i Hagfors, en industristad i Värmland där livet kretsade kring järnbruket. Hennes far var en hängiven jazzälskare, och hemma snurrade amerikanska skivor på grammfonen. Det var i den miljön Monicas öra för musik formades. Som ung flicka råkade hon ut för en olycka: hon föll från en hemmagjord trapets och skadade ryggen. Det visade sig att hon hade en medfödd skolios, en sned ryggrad, ett lidande som följde henne genom hela livet och som inte gick att bota. Trots detta lät hon aldrig kroppen bestämma vad hennes röst skulle göra.

Jazz på ett nytt språk

Redan som tonåring sjöng Monica professionellt, och under 1950-talet blev hon ett namn på Stockholms jazzklubbar. Det som gjorde henne unik var inte att hon sjöng amerikansk jazz, utan att hon vågade göra den till sin egen genom att sjunga på svenska. Tillsammans med textförfattaren Beppe Wolgers gjorde hon kända låtar på svenska, till exempel "Sakta vi gå genom stan", där det svenska språket smälte samman med musiken på ett sätt som ingen riktigt hade hört förut. Detta innebar att jazzen, som länge känts utländsk, plötsligt kunde tala direkt till en svensk publik.

År 1964 nådde hon en höjdpunkt med albumet *Waltz for Debby*, inspelat tillsammans med den amerikanske pianisten Bill Evans, en av jazzhistoriens stora. Att en svensk sångerska samarbetade med en sådan stjärna var ovanligt, och Monica beskrev själv skivan som det bästa hon någonsin gjort. Året innan, 1963, hade hon representerat Sverige i Eurovision Song Contest med "En gång i Stockholm" – ett djärvt val, eftersom hon valde en stillsam jazzlåt där andra valde lättsam schlager.

Mer än en sångerska

Monica var också en folkkär scenpersonlighet och skådespelare. Hon arbetade nära den legendariska komikerduon Hasse och Tage och medverkade i revyer och filmer. Hennes mest minnesvärda filmroll blev Ulrika i Jan Troells *Utvandrarna* (1971), berättelsen om fattiga svenskar som lämnar hembygden för ett nytt liv i Amerika. För många blev hon därmed lika älskad på vita duken som i konsertsalen.

Ett liv i smärta och musik

Med åren förvärrades hennes rygg. Å ena sidan plågades hon av svår smärta, å andra sidan vägrade hon att ge upp scenen; ibland framträdde hon sittande. Till slut, 1999, tvingades hon ändå sluta. Den 12 maj 2005 omkom hon i en brand i sin lägenhet på Birger Jarlsgatan i Stockholm, 67 år gammal. Branden tros ha startat av en cigarett, och på grund av sin skolios kunde hon inte ta sig ut.

Det Monica Zetterlund lämnade efter sig går inte att bränna. Hon visade att stora konstnärskap kan växa fram även ur smärta och begränsning, och att ett litet språk kan bära världens musik.

Följaktligen spelas hennes röst än i dag, och för många står hon kvar som beviset på att mod och egenart väger tyngre än hinder.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
järnbruk	en fabrik där man tillverkar järn och stål
hängiven	någon som bryr sig mycket och helhjärtat om något
skolios	en sjukdom där ryggraden böjer sig åt sidan
bota	att göra någon frisk från en sjukdom
professionellt	som ett yrke, mot betalning
textförfattare	en person som skriver orden till sånger
smälta samman	att gå ihop och bli en helhet
höjdpunkt	det allra bästa ögonblicket
djärvt	modigt, vågat
schlager	en enkel och lättsam populärlåt
folkkär	omtyckt av många människor
egenart	det som gör någon speciell och annorlunda

Läsförståelsefrågor

1. Vad präglade Monicas uppväxtmiljö i Hagfors?
 1. Föräldrarnas intresse för klassisk opera
 2. En far som var djupt intresserad av jazz
 3. Ett hem helt utan musik
2. Vad var det egentligen nya med hur Monica framförde jazz?
 1. Hon översatte och sjöng den på svenska
 2. Hon spelade alla instrument själv
 3. Hon sjöng bara på engelska för en svensk publik
3. Varför beskrivs samarbetet på *Waltz for Debby* som ovanligt?
 1. Det var ovanligt att sjunga om Stockholm
 2. Det var ovanligt att en svensk sångerska arbetade med en så stor internationell musiker
 3. Det var ovanligt att spela in skivor på 1960-talet
4. Varför kallas hennes val i Eurovision 1963 djärvt?
 1. Hon vägrade att tävla
 2. Hon valde en stillsam jazzlåt i stället för lättsam schlager
 3. Hon sjöng på engelska i stället för svenska
5. Vad handlar filmen *Utvandrarna* om?
 1. Svenskar som lämnar landet för ett nytt liv i Amerika
 2. En jazzsångerskas liv
 3. Livet i ett järnbruk i Värmland
6. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. Monicas ryggskada gick inte att bota.
 2. Monica slutade uppträda samma år som hon vann en Grammis.
 3. Monica fortsatte ibland att uppträda sittande på grund av smärtan.
 4. Monica skrev själv texterna till alla sina låtar.
7. Förklara med egna ord vad meningen "Det Monica Zetterlund lämnade efter sig går inte att bränna" betyder.
8. Hur visar texten att Monica inte lät sin sjukdom styra hennes karriär? Ge minst ett konkret exempel.
9. Vad menas med att "ett litet språk kan bära världens musik"? Förklara.
10. Beskriv kort de två olika sidorna av Monicas yrkesliv som texten lyfter fram.

11. Varför tror du att Monica fortfarande är så älskad i Sverige, många år efter sin död? Motivera ditt svar med stöd i texten.
12. Vad tror du författaren vill att läsaren ska ta med sig om sambandet mellan motgång och konst? Förklara hur du tänker.

Diskussionsfrågor

- Monica gjorde utländsk musik till sin egen genom det svenska språket. Hur tänker du kring att översätta eller anpassa kultur från ett land till ett annat?
- Texten antyder att hennes smärta och hennes konst hängde ihop. Tror du att motgångar kan göra en människa till en starkare konstnär, eller är det en romantisk myt?
- Vad betyder det för ett land att ha kulturpersonligheter som blir kända även utomlands?
- Monica fortsatte att uppträda trots stor smärta. Var går gränsen mellan beundransvärd vilja och att inte ta hand om sig själv?
- **Skriv (6–8 meningar):** Skriv en kort text om en person, från din kultur eller ditt liv, som har skapat eller åstadkommit något viktigt trots stora hinder. Förklara vad hindret var och varför personens insats betyder något.